

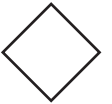
سالنامه پژوهشی نبأ

سال اول - شماره یک - ۱۳۹۸

مقاله پنجم:

تحلیل کمی و کیفی فرایند آموزش رسمی قرآن کودکان دوره ابتدایی در ایران

مهدی علم خواه

تحلیل کمی و کیفی فرایند آموزش رسمی قرآن کودکان دوره ابتدایی در ایران

معدی علم خواه^۱

چکیده

با وجود این که آموزش رسمی قرآن کریم به کودکان دوره ابتدایی، مورد تأیید همگان بوده و در نظام آموزش و پرورش کشور به طور رسمی به آن همت شده، اما تحقیقات انجام شده درباره کم و کیف و ابعاد گوناگون این آموزش، جامع نبوده و برای سنجش کمیّت و کیفیت این آموزش، شاخص‌های جامع و مدوّن برگرفته از اسناد بالادستی در دسترس نیست. در این تحقیق که به منظور بررسی کمی و کیفی فرایند آموزش رسمی قرآن کریم در دوره ابتدایی انجام گرفته، تمام اسناد بالادستی و دیدگاه‌های تعداد قابل توجهی از متخصصان آموزش رسمی قرآن ابتدایی موردنظر می‌باشد. در گردآوری داده‌ها، متناسب با پرسش‌های پژوهش، از ابزارهای متنوعی استفاده شده است. از یافته‌های این تحقیق، استخراج شاخص‌ها و عناصر کمیّ فرایند آموزش رسمی قرآن کودکان ابتدایی است که عبارت‌اند از: اهداف، محتوا، شیوه‌های تدریس و کلاس‌داری، وسایل آموزشی، فضای معنوی و فیزیکی، زمان مناسب برای تدریس، نظام ارزشیابی، نقش معلم، قرآن‌آموز، خانواده و نهادهای دیگر قرآنی جامعه؛ و دیگری ویژگی‌های این شاخص‌ها و عناصر یعنی کیفیت آموزش.

واژگان کلیدی: آموزش و پرورش، آموزش رسمی قرآن، دوره ابتدایی، اسناد بالادستی فرهنگی، سند تحول

علی‌رغم این که ضرورت آموزش قرآن مورد تأیید همگان است و حتی در نظام آموزش و پرورش کشور نیز رسماً به آن همت می‌شود، اما تحقیقات انجام شده درباره کمیت و کیفیت و ابعاد مختلف آموزش قرآن، بسیار پراکنده بوده و نشانگر غفلت متخصصان از این موضوع مهم است. کج فهمی‌های رایج در آموزش قرآن، از عمده دلایل موفقیت کم این درس است که عمدتاً ریشه در چهار حوزه: هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی دارد. راهکار اساسی اصلاح آن، داشتن عزم ملی برای شناسایی و تلاش برای جلوگیری از تکرار اشتباهات و باورهای غلط گذشته و جایگزین روش‌های معقول و علمی است (نباتی، سیر آموزش قرآن در دوره تحصیلی ابتدایی).

دلسوزان نظام تعلیم و تربیت، معمولاً از این که فارغ التحصیلان دوره ابتدایی در قرائت قرآن حتی در حد روخوانی و روان‌خوانی دچار مشکل‌اند، نگران هستند. هرچند تلاش‌های فراوانی در این خصوص انجام گرفته، ولی این ضعف همچنان مشهود است. نکته جالب این که وزارت آموزش و پرورش نیز در کتاب مبانی و روش آموزش قرآن دوره ابتدایی، به‌طور مفصل به بیان کاستی‌ها، ابهامات و ضرورت‌ها (که نشان از وجود ضعف در عمل و اجراست) پرداخته است: کاستی در حوزه اهداف (نداشتن سرانجام روشن و جامعیت اهداف آموزش)، کاستی در روش‌های آموزش، ضرورت تربیت نیروی انسانی کارآمد، ابهام در اهداف آموزش قرآن ابتدایی، ابهام در روش‌های ارزشیابی درس قرآن، وجود نگاه فوق برنامه به درس قرآن، ضرورت نظارت بر اجرای کامل برنامه آموزش قرآن، ضرورت استفاده از رسانه‌ها و مواد آموزشی، ضرورت استفاده از قرآن کامل با رسم الخط مناسب در آموزش قرآن.

پیشینه اجمالی موضوع

بررسی برنامه آموزش قرآن کریم از طریق مشاهده رفتار تدریس و ارزشیابی معلمان در محیط واقعی کلاس‌ها، حاکی از آن است که وضعیت اجرای برنامه در بخش‌های مختلف چنین است: آموزش روخوانی و استماع نوار، ضعیف؛ داستان، متوسط؛ ارزشیابی از عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، کاملاً ضعیف (هومن و همکاران، بررسی برنامه آموزش قرآن کریم). ارزشیابی از اجرای آزمایشی آموزش قرآن پایه چهارم ابتدایی، نشان می‌دهد که بسیاری از اهداف شناختی، مهارتی و

نگرشی تنظیم شده در راهنمای برنامه آموزش قرآن، در طرح ریزی برنامه درسی استفاده نمی گردد (شعبانی، ارزشیابی از اجرای آزمایشی آموزش قرآن پایه چهارم ابتدایی). بررسی سیر آموزش قرآن در دوره تحصیلی ابتدایی، دلالت دارد که مربیان و معلمان قرآن در سطح کشور، عمدتاً از لحاظ کیفی و تخصصی آمادگی لازم را برای آموزش مؤثر قرآن ندارند (نباتی، سیر آموزش قرآن در دوره تحصیلی ابتدایی).

برای چاره جویی مشکلات مذکور و تکمیل تحقیقات در این حوزه، تلاش‌ها، تحقیقات موردی و محدود در قالب مقالات و تک‌نگاری‌ها صورت پذیرفته و کارگروه‌های متعددی با حضور فعالان، پیشکسوتان، اساتید و معلمان مجرب، مؤلفان و کارشناسان تشکیل شده است و بارها کتاب‌های درسی قرآن، تجدید محتوا و ساختار پیدا کرده و نظرات متعددی در این خصوص ارائه شده و آسیب شناسی‌های فراوانی صورت گرفته، اما تحقیقات جامع و مانعی در خصوص وضعیت آموزش قرآن دوره ابتدایی، ارائه الگو جهت رسیدن به وضعیت مطلوب و تحقیق جامع در مورد بازخورد آن صورت نگرفته است.

ضرورت تحقیق حاضر، به سبب اهمیت ذاتی قرآن و آموزش آن برای سنین ابتدایی و استخراج عناصر و کیفیت آموزش قرآن در دوره ابتدایی است تا بتوان قدم‌های بهتری در راه آموزش کلام الهی برداشت. در این پژوهش تلاش شده تا به مطالعه و تحلیل عناصر آموزش قرآن و همچنین ویژگی‌ها و کیفیت هر یک از عناصر مذکور در آموزش رسمی دوره ابتدایی ایران، براساس اسناد بالادستی و نظرات کارشناسان ارشد این حوزه، پرداخته شود.

اسناد بالادستی

۱- سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری

در بند ۴-۴ سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری (پایگاه اطلاع رسانی معظم له، ۱۳۹۲/۰۲/۱۰)، آمده است: «توسعه فرهنگ و معارف اسلامی و یادگیری قرآن (روخوانی، روان‌خوانی و مفاهیم) و تقویت انس دانش‌آموزان با قرآن و سیره پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت (ع) و گسترش فرهنگ اقامه نماز». در این جا: اولاً یادگیری قرآن به معنای یادگیری روخوانی، روان‌خوانی و مفاهیم قرآن تعبیر

شده؛ ثانیاً یادگیری قرآن، تقویت انس با قرآن و سیره پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) و گسترش فرهنگ اقامه نماز دانش آموزان، در راستا و هم‌عرض با توسعه فرهنگ و معارف اسلامی آحاد مردم ایران، بیان شده است؛ یعنی همان‌طور که برای آحاد مردم، توسعه فرهنگ و معارف اسلامی مهم است، به همین اندازه برای دانش آموزان یادگیری قرآن، تقویت انس با قرآن، سیره پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) و گسترش فرهنگ اقامه نماز، بسیار مهم و اساسی است.

۲- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

در قسمتی از راهکار ۳-۱ این سند بیان شده است: «توسعه فرهنگ و سواد قرآنی، با اصلاح برنامه‌ها و توانمندسازی معلمان در راستای تقویت روخوانی و روان‌خوانی دوره ابتدایی، آشنایی با مفاهیم کلیدی قرآن در دوره متوسطه اول و آموزش معارف قرآنی در دوره متوسطه دوم، بر اساس منشور توسعه فرهنگ قرآنی».

در این راهکار، به دو مقوله فرهنگ و سواد قرآنی، اشاره شده است. منظور از فرهنگ قرآنی این است که آثار علمی، ادبی، رفتارها و زندگی اعضای یک جامعه یا کشور، مطابق دستورات و خواسته‌های قرآن کریم باشد و منظور از سواد قرآنی، توانایی خواندن، درک معنای عبارات و تدبر در آیات قرآن کریم می‌باشد (نویسندگان، مبانی و روش آموزش قرآن در دوره ابتدایی).

می‌دانیم میزان فرهنگ و سواد قرآنی موجود، مطلوب جامعه نبوده و باید ارتقا یابد و در برخی از موارد، شیوه‌های جاری مربوط، اصلاح یابند. مهمترین جایگاه این ارتقا، آموزش‌های ابتدایی می‌باشد و این ارتقا صورت نخواهد گرفت مگر معلمان، ارتقا یافته و توانمند شوند؛ اگرچه خود دانش آموزان و شرایط دیگر هم، باید هماهنگ بوده و همکاری نمایند. در اهداف آموزش قرآن دوره ابتدایی بیان شده که بخشی از این سواد و فرهنگ قرآنی، یعنی روخوانی و روانخوانی قرآن کریم، مد نظر آموزش‌های قرآنی دوره ابتدایی می‌باشد.

۳- چشم‌انداز برنامه درسی ملی

در قسمتی از بند ۲ بیانیه ۸-۲ چشم‌انداز برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۱) آمده است: «توانایی خواندن همراه با درک معنا، تدبیر در قرآن و انس با آن، سبب ورود هر فرد مسلمان به

دریای معارف اسلامی است. یادگیری زبان عربی، به عنوان زبان قرآن، سبب می‌شود که فرد بتواند به‌طور مستقیم، با کتاب الهی ارتباط برقرار کند، آن را بفهمد و از رهنمودهای آن بهره‌بردارد. در این بیانیه، به توانایی خواندن همراه با درک معنا، تدبر در قرآن و انس با آن، به عنوان مقدمه و وسیله ورود هر فرد مسلمان، به دریای معارف اسلامی، و برقراری ارتباط با خدا، یاد شده و در این راه از زبان عربی به عنوان راه مستقیم برای رسیدن به این هدف عالی، نام برده شده است. منظور از «توانایی خواندن قرآن»، همان روخوانی و روان‌خوانی است.

۴- منشور توسعه فرهنگ قرآنی کشور (مصوبه ۱۳۸۸/۰۲/۲۲)

در بند ۶ از ماده اول منشور توسعه فرهنگ قرآنی کشور (۱۳۹۰) آمده است: «توسعه مهارت‌های روان‌خوانی، صحیح‌خوانی و درک معنای آیات قرآن کریم، در میان اقشار مختلف جامعه، به‌ویژه کودکان و نوجوانان». در این هدف، به‌طور ویژه به توسعه سه مهارت روان‌خوانی، صحیح‌خوانی و درک معنای آیات قرآن کریم توسط کودکان و نوجوانان توجه شده است. توسعه، مقوله‌ای کیفی و نیز کمی است؛ یعنی تعداد بیشتری با مهارت‌های فوق آشنا شوند و همه افراد، از لحاظ کیفی، مهارت‌ها را یاد بگیرند.

۵- مبانی و روش آموزش قرآن کریم در دوره ابتدایی (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۱)

در مهم‌ترین منبع درسی برای تربیت معلّم قرآن دوره ابتدایی که نتیجه سال‌ها تجربه و هم‌فکری جمعی از پیشکسوتان حوزه آموزش قرآن دوره ابتدایی است، ارکان آموزش قرآن دوره ابتدایی را این‌گونه برمی‌شمارد: «اهداف، محتوا (شامل روخوانی، روان‌خوانی و زیباخوانی و مفاهیم، یعنی درک معنا، پیام‌ها و داستان‌های قرآنی)، رسانه‌های آموزشی و رسم‌الخط قرآن، معلم (شخصیت و تدریس او)، نقش نهادهای دیگر جامعه در آموزش‌های غیر مستقیم ولی مهم قرآنی و ارزشیابی از آموزش‌ها».

۶- مصوبه جلسه ۶۴۷ شورای عالی آموزش و پرورش

در بند ۱۴ از ساحت اعتقادی مصوب جلسه ۶۴۷ شورای عالی آموزش و پرورش، درباره هدف آموزش قرآن دوره ابتدایی آمده است: «قرآن را از روی خواند و با برخی سوره‌ها آشنایی داشته و از حفظ می‌خواند». همان‌طور که ملاحظه می‌شود یکی از ابعاد مهم توجه به ساحت اعتقادی، توجه

به ابعاد ظاهری قرآن یعنی آشنایی با برخی سوره‌ها، حفظ آنها و روخوانی قرآن می‌باشد. از آن جا که در مورد روخوانی در غالب اسناد بالا عنایت شده، تأکید این مصوبه بر آشنایی با برخی سوره‌ها و حفظ آنهاست که نکته متفاوتی تلقی می‌شود؛ البته می‌توان این نتیجه را گرفت که اولویت و هدف نهایی در دوره ابتدایی، روخوانی کل قرآن و آشنایی با ساختار و مفهوم برخی سوره‌های منتخب است. این آشنایی و تکرار مفهوم، باعث علاقه و تسهیل حفظ سوره‌ها نیز می‌گردد.

۷- اهداف کلی آموزش قرآن دوره ابتدایی (مصوبه جلسه ۶۷۷ شورای عالی آموزش و پرورش) عناوین مطرح شده در این مصوبه به تاریخ ۱۳۸۱/۰۶/۰۷ چنین است: «آشنایی با قرآن کریم، تقویت انس و علاقه به قرآن کریم و یادگیری آن، روخوانی قرآن به صورت شمرده و آرام از روی مصحف با استفاده از رسم‌الخط آموزشی، توانایی خواندن آیات کتاب درسی به صورت روان یا آهنگین، آشنایی با قواعد ضروری روخوانی قرآن، حفظ کردن برخی از سوره‌های کوتاه کتاب درسی، آشنایی با برخی از داستان‌های قرآن کریم، فراگیری معنای برخی از کلمات ساده و عبارات کوتاه قرآن، تقویت علاقه به شنیدن، خواندن و فهم معنای آیات، آشنایی با مفهوم برخی از پیام‌های قرآن، شناسایی و تقویت استعدادهای دانش‌آموزان در گرایش‌های مختلف قرآن». اگرچه مطابق اسناد بالادستی، مهمترین اهداف آموزش قرآن در دوره ابتدایی، روخوانی، روان‌خوانی و مفاهیم آیات منتخب کاربردی است، اما برای ایجاد تنوع و جذابیت و تکامل آموزش قرآن و توجه به علاقه‌مندی و استعدادهای برتر تعداد زیادی از دانش‌آموزان، اهداف بیشتر و متنوع‌تری در این مقوله، ذکر شده است.

جمع‌بندی محتوای اسناد بالادستی (اهداف آموزش قرآن کریم کودکان دوره ابتدایی)

تحلیل محتوایی اسناد یاد شده، نشان می‌دهد که اهداف آموزش قرآن کریم به کودکان در دوره ابتدایی چنین است:

- ۱- یادگیری قرآن (روخوانی، روان‌خوانی و مفاهیم) به علاوه تقویت انس با قرآن
- ۲- ارتقای روخوانی و روان‌خوانی قرآن کریم به منظور ارتقای فرهنگ و سواد قرآنی جامعه
- ۳- توسعه مهارت‌های سه‌گانه روخوانی، روان‌خوانی و درک معنای آیات قرآن کریم

۴- ورود به دریای معرفت و ارتباط با خدا به وسیله توانایی خواندن، درک معنا، تدبّر و انس با قرآن کریم

۵- توانایی صحیح و روان خواندن و درک عبارات ساده و پر کاربرد به منظور توانایی نسبی تدبّر اولیه در برخی آیات با هدف تربیت دینی و ارتقای هویت الهی

۶- کمک به درک معنای آیات قرآن، متون اسلامی و روایات معصومان(ع)

۷- توجه و رسیدن به آموزش جامع قرآن کریم یعنی قرائت، حفظ، مفاهیم، تدبّر و سبک زندگی قرآنی

۸- علاقه مند شدن به کسب اطلاعات مهم قرآنی.

خلاصه عناوین و مطالب فوق را می توان چنین دانست: صحیح و روان خواندن آیات همراه یادگیری

مفاهیم آیات، برای تدبّر و انس با قرآن و برای رسیدن به سبک زندگی قرآنی (حیات طیبه انسانی).

مصاحبه ها

به منظور بررسی دقیقتر موضوع تحقیق، با تعدادی از کارشناسان ارشد آموزش قرآن دوره ابتدایی در حوزه وزارتی آموزش و پرورش^۱ و اداره کل آموزش و پرورش استان قم مصاحبه هایی انجام گرفت که متن و جزئیات آن نزد محقق موجود است.

بر اساس کلید واژه هایی که در اغلب مصاحبه ها بیان شد، آموزش مطلوب قرآن عبارت است از «آموزش جامع قرآن» که باعث انس عملی دانش آموزان با قرآن می گردد. بر همین اساس، شرایط و ملاحظات مهم برای رسیدن به آموزش مطلوب عبارت اند از: وجود معلّمان علاقه مند و شاخص در تدریس، مدیریت و هماهنگی با سایر فعالیت های مصوّب قرآنی مخصوصاً در سطح وزارتخانه.

تلفیق مباحث و مطالب اسناد و مصاحبه ها، در مورد غایت آموزش مطلوب قرآن کریم دوره ابتدایی به شیوه تحلیل کیفی چنین است: آموزش مطلوب قرآن، صحیح و روان خواندن آیات همراه یادگیری مفاهیم برخی از آیات به منظور تدبّر و انس با قرآن برای رسیدن به سبک زندگی قرآنی (حیات طیبه) است؛ آموزش جامعی که باعث انس عملی دانش آموزان با قرآن گردد.

۱. کارشناسان ارشد کشوری عبارت بودند از آقایان: نباتی، سرشور خراسانی، وکیل، خدائیان، سیف، فریدونی و تک فلاح.

عناصر مؤثر برای رسیدن به آموزش مطلوب قرآن کریم کودکان دوره ابتدایی

برای دستیابی به عناصر مؤثر در آموزش مطلوب قرآن برای کودکان دوره ابتدایی، توجه و استناد اصلی به مصاحبه‌ها بوده است. به همین منظور، از ۵۱ نفر از مولفان پیشکسوت کتب قرآن ابتدایی که از مدرسان دانشگاه و معلم این حوزه بوده‌اند، مصاحبه‌هایی انجام گرفت. با استفاده از روش تحلیل محتوا، مقوله‌های ذیل به عنوان عناصر اصلی آموزش مطلوب قرآن ابتدایی استخراج گردید:

۱. از اسناد: اهداف، محتوا، معلم و شخصیت او، روش‌های تدریس، رسانه‌های آموزشی، رسم الخط، تأثیر نهادهای دیگر، ارزشیابی.

۲. از مصاحبه‌ها: ضرورت و اهداف، محتوا، معلم، رسانه‌های آموزشی، تأثیر نهادهای دیگر، نظام ارزشیابی، شیوه‌های تدریس، مدیریت قرآنی جامعه، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، وسایل و رسانه‌های آموزشی، قرآن‌آموزان، فضای معنوی و فیزیکی آموزش، زمان مناسب.

سطح مطلوب عناصر مؤثر بر کیفیت آموزش درس قرآن کریم در دوره ابتدایی

بعد از به دست آمدن عناصر آموزش قرآن - که به نوعی تعیین کمیّت و چستی آموزش استاندارد قرآن است - باید در مورد کیفیت و چگونگی این آموزش - که ویژگی‌های عناصر آموزش مطلوب است - اطلاعات کسب کرد. این اطلاعات، حاصل بررسی اسناد رسمی به ویژه مبانی آموزش قرآن دوره ابتدایی وزارت آموزش و پرورش، و نتیجه مصاحبه‌هایی است که از کارشناسان ارشد این حوزه انجام شده است.

۱. ویژگی‌های اصول حاکم بر برنامه درسی در آموزش مطلوب قرآن کریم (مندرج در کتاب مبانی آموزش قرآن کریم وزارت آموزش و پرورش):

- توجه جدی به موضوع انس و علاقه به قرآن کریم و یادگیری آن
- تعیین اهداف درس قرآن بر اساس اهداف آموزش و پرورش ابتدایی (مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش)
- رعایت جامعیت آموزش قرآن با تأکید بر آموزش روخوانی و روان‌خوانی قرآن
- لحاظ کردن اهداف مشترک دوره ابتدایی در اهداف درس قرآن و توجه به ارتباط

درس قرآن با سایر دروس

- تأکید بر سهل الوصول بودن اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و شیوه‌های ارزشیابی، با در نظر گرفتن اصول روان‌شناسی یادگیری
- جذب و دلپذیر بودن محتوا و روش‌های تدریس، با تأکید بر استفاده از هنر برای دستیابی بیشتر به پیامدهای عاطفی آموزش
- تناسب محتوای آموزش با نیازها و علایق و توانایی دانش‌آموزان
- تأکید بر مهارت‌های عملی در مقایسه با دانش نظری به‌ویژه مهارت‌های سمعی و بصری
- انعطاف‌پذیری روش‌های تدریس با در نظر گرفتن شرایط مختلف
- تأکید بر الگوگیری در آموزش قرائت قرآن
- ابتدای آموزش روخوانی بر سیر سوادآموزی فارسی و استفاده از رسم الخط شبیه خط فارسی
- کلمات و ترکیبات قرآنی که برای آموزش روخوانی بر اساس سیر سوادآموزی انتخاب می‌شود، حتی الامکان باید در کتاب درسی به‌نحوی ارائه شود که ارتباط آنها با آیات قرآن احساس شود
- اولویت دادن به روش‌های فعال تدریس و کارگروهی دانش‌آموزان
- استفاده از فناوری آموزشی متناسب با قداست و شأن قرآن کریم
- ضرورت آموزش قرآن از زبان معلم پایه
- ارتقای توانایی معلمان با استفاده از شیوه‌های متنوع و مؤثر
- استفاده از زمان و فضای مناسب برای آموزش قرآن
- ضرورت استمرار آموزش قرآن و رعایت تعدد و فاصله جلسات تدریس در طول هفته
- تخصیص مدت زمان آموزش لازم برای دستیابی به اهداف درسی قرآن
- پشتیبانی از برنامه آموزش قرآن و نظارت بر آن به منظور تقویت جایگاه این درس در دوره ابتدایی

۲. وجود ویژگی‌های زیر در شیوه‌های ارزشیابی:

- تقویت علاقه دانش آموزان به یادگیری
- توجه به دو اصل «تشویق» و «احساس موفقیت» در فرایند ارزشیابی
- حفظ و تقویت منزلت و اهمیت درس قرآن در میان سایر دروس
- جهت گیری ارزشیابی به ارزشیابی توصیفی
- توجه به اصل تفاوت های فردی دانش آموزان
- پرهیز از ایجاد محیط های اضطراب آور
- اشاعه آموزش قرآن از راه های گوناگون، به ویژه بهره گیری از اولیای دانش آموزان و صدا و سیما.

۳. ویژگی های اهداف آموزش مطلوب قرآن کریم (برگرفته از کتاب مبانی):

- آشنایی با قرآن کریم
- تقویت انس و علاقه به قرآن کریم و یادگیری آن
- روخوانی قرآن به صورت شمرده و آرام از روی مصحف با استفاده از رسم الخط آموزشی
- توانایی خواندن آیات کتاب درسی به صورت روان یا آهنگین
- آشنایی با قواعد ضروری روخوانی قرآن
- حفظ برخی از سوره های کوتاه کتاب درسی
- آشنایی با برخی از داستان های قرآن کریم
- فراگیری معنای برخی از کلمات ساده و عبارات کوتاه قرآن
- تقویت علاقه به شنیدن، خواندن و فهم معنای آیات
- آشنایی با مفهوم برخی از پیام های قرآن
- شناسایی و تقویت استعدادهای دانش آموزان در گرایش های مختلف قرآن
- دارای نقش هدایت گری
- نزدیک شدن به سبک زندگی معصومان(ع)
- سواد جامع قرآنی (توانا بودن در خواندن قرآن، درک معنای عبارات و آیات قرآن، تدبیر در آیات

به منظور انس با قرآن)

- رسیدن به سبک زندگی قرآنی (حیات طیبه)

۴. ویژگی‌های محتوای آموزشی در آموزش مطلوب قرآن کریم (برگرفته از اسناد بالادستی و مصاحبه‌ها):

- ابزاری برای هدایت و تربیت
- در خدمت تدبّر
- به روز
- جامع
- منطقی و متناسب با سن
- تخصصی
- تدریجی
- جایگزینی حزب مفصل با محتوای کتاب
- پویا، با نشاط و کارآمد در زندگی

۵. ویژگی‌های معلم در آموزش مطلوب قرآن کریم (برگرفته از اسناد بالادستی و مصاحبه‌ها):

- ماهر و آگاه به مباحث رشد، روان‌شناسی، روش تدریس، مدیریت کلاس
- به روز بودن
- حرف‌های و الگو در حیطه‌های علمی، رفتاری و زیباشناسی
- مسلط به محتوای آموزشی
- عامل به معارف قرآن
- توانمند در علاقه‌مند ساختن دانش آموز نسبت به اعتقاد به قرآن و ایجاد دانش و مهارت
- ارتباط با قرآن بین آنان
- محبت‌ورزی و پرهیز از خشونت
- اهل قرائت مستمر قرآن
- دارای ظاهری آراسته

- منظم و وقت شناس
 - وفادار به قول و عهد خود با دانش آموزان
 - رفتار عادلانه با آنان
 - آشنا با اهداف و شیوه‌های ارزشیابی پیشرفت آموزش قرآن دوره ابتدایی
 - ارتقای سواد قرآنی خود
 - ارائه پاسخ‌های متناسب به پرسش‌های دانش آموزان
۶. ویژگی‌های نهادهای مسئول جامعه در آموزش مطلوب قرآن کریم (برگرفته از اسناد بالادستی و مصاحبه‌ها):
- هماهنگی دستگاه‌های قرآنی با یکدیگر
 - داشتن تمرکز
 - پرهیز از موازی کاری
 - اجرای پشتیبانی‌های لازم
 - هماهنگ بودن امور قرآنی جامعه با آموزش‌های قرآنی عمومی مدارس
 - توجه مدیران و کارشناسان مربوط به وظایف محوله در این خصوص
 - توجه به استانداردسازی در آموزش قرآن
 - ایفای نقش دارالقرآن‌ها، مساجد، صدا و سیما، فعالیت‌های مکمل قرآنی آموزش و پرورش و سایر نهادهای مردمی
۷. ویژگی‌های نظام ارزشیابی در آموزش مطلوب قرآن کریم (برگرفته از اسناد بالادستی و مصاحبه‌ها):
- برخوردار از تقویت حیطه عاطفی و باعث علاقه دانش آموزان به قرآن و یادگیری آن
 - توجه به ارزشیابی مستمر با هدف آگاهی از توانایی‌ها و جبران ضعف‌های احتمالی دانش آموزان
 - توجه به تفاوت‌های فردی در دانش آموزان
۸. ویژگی‌های رسم الخط در آموزش مطلوب قرآن (برگرفته از اسناد بالادستی و مصاحبه‌ها):
- توجه به تفاوت رسم المصحف و رسم الاملاء

• رسم الخط آموزشی و استفاده به‌جا از آن

۹. ویژگی‌های خانواده در آموزش مطلوب قرآن کریم (برگرفته از اسناد بالادستی و مصاحبه‌ها):

- هماهنگی خانواده‌ها با برنامه‌های قرآنی
- هماهنگ بودن با معلم
- توجه شدن با برنامه آموزش قرآن مدرسه
- علاقه‌مندی، پیگیری و معتقد بودن به اهمیت آموزش قرآن

۱۰. ویژگی‌های فضای فیزیکی در آموزش مطلوب قرآن کریم (برگرفته از اسناد بالادستی و مصاحبه‌ها):

- تشکیل کلاس در زمان مناسب
- تشکیل کلاس در مکان مناسب
- هماهنگ بودن مجموعه مدرسه با اهداف درس

نتیجه گیری

- ۱- بر اساس مطالب اسناد بالا دستی نظام آموزش و پرورش و نظرات کارشناسان ارشد حوزه آموزش رسمی قرآن کریم کودکان در دوره ابتدایی، هدف آموزش مطلوب رسمی قرآن کریم کودکان دوره ابتدایی، آموزش جامع قرآن «صحیح و روانخوانی آیات قرآن، درک مفاهیم آیات منتخب، تدبیر و انس با کلام الهی، به منظور رسیدن به سبک زندگی قرآنی (حیات طیبه) می باشد.
- ۲- عناصر اصلی این آموزش عبارت‌اند از: اهداف، محتوا، شیوه‌های تدریس و کلاس‌داری، وسایل و رسانه‌های آموزشی و رسم الخط، فضای معنوی و فیزیکی، زمان تدریس، نظام ارزشیابی، نقش معلم، قرآن‌آموزان، نقش خانواده، نهادهای دیگر و مدیریت قرآنی جامعه.
- ۳- ویژگی‌ها و کیفیت این عناصر در جدول ذیل خلاصه شده است:

تم‌ها	مقوله‌ها	زیرمقوله‌ها
اهداف	اهداف غایی، اهداف واسطه‌ای و اهداف جزئی (شناختی، عاطفی و رفتاری)	آموزش جامع قرآن از راه: * آشنایی با قواعد ضروری روخوانی * روخوانی قرآن از رسم الخط آموزشی به صورت شمرده * توانایی خواندن آیات به صورت روان و آهنگین * حفظ برخی سوره‌های کوتاه * درک مفاهیم آیات منتخب * تدبیر و انس با کلام الهی به منظور رسیدن به سبک زندگی قرآنی (حیات طیبه) و پیدا کردن شخصیت قرآنی و نزدیکی به سبک زندگی معصومان(ع)

تمها	مقوله‌ها	زیرمقوله‌ها
محتوای آموزشی	اهمیت و ویژگی‌های محتوای آموزشی	* توجه به ابزار بودن روخوانی برای هدایت * تربیت به‌روز * کاربردی و جامع بودن * منطقی و متناسب با سن بودن * آموزش عمومی به جای آموزش تخصصی * دارای انعطاف، پویایی و نشاط * خواندن قرآن، پیام آیات و داستان‌های قرآنی * درک معنای ترکیب‌ها و عبارات ساده * ارتباط منطقی با دروس دیگر و درس قرآن سایر پایه‌ها * جایگزینی سور حزب مفصل به جای محتوای آموزشی فعلی * توجه به تفاوت رسم‌المصحف، رسم‌الاملاء و رسم‌الخط آموزشی و استفاده به‌جا از آن‌ها
روش کلاس‌داری و تدریس	روش کلاس‌داری و شیوه‌های آموزشی	* جذاب و با نشاط بودن کلاس * رعایت اصول عمومی کلاس‌داری * همگانی بودن شیوه تدریس
وسایل آموزشی و کمک آموزشی	وسایل اصلی و کمکی در آموزش	* زیبا بودن صفحه آرای و وسایل آموزشی شامل کتاب درسی و وسایل کمک آموزشی * کتاب‌های کمک آموزشی مثل داستان‌های قرآنی، نرم‌افزارها، مجلات و سایت‌های آموزشی و راهنمای والدین
ارزشیابی آموزشی	چرایی و چگونگی ارزشیابی آموزشی	* امتحان صحت تنظیم هدف، محتوا و روش تدریس * توجه به هدف اصلی و نحوه آموزش جامع در ارزشیابی

تم‌ها	مقوله‌ها	زیرمقوله‌ها
معلم و مربی قرآنی	صلاحیت‌های عمومی و تخصصی معلمان قرآن	<ul style="list-style-type: none"> * صلاحیت‌های عمومی معلم * صلاحیت‌های تخصصی و حرفه‌ای معلم * تربیت حرفه‌ای یافتن معلم * به‌روز بودن * علاقه‌مند ساختن نسبت به اعتقاد به قرآن * ایجاد دانش و مهارت ارتباط با قرآن بین دانش‌آموزان
فضای معنوی و فیزیکی و زمان مناسب	فضای قرآنی مدرسه	<ul style="list-style-type: none"> * تشکیل کلاس قرآن در مکان مناسب * تشکیل کلاس قرآن در زمان مناسب * هماهنگی بودن مجموعه مدرسه با اهداف درس قرآن * کافی بودن زمان اختصاصی به آموزش
خانواده	معتقد، علاقه‌مند و پیگیر بودن و آشنایی با وظایف مربوط	<ul style="list-style-type: none"> * هماهنگی خانواده با برنامه‌های قرآنی * هماهنگی بودن با معلم * توجه شدن با برنامه آموزش قرآن مدرسه * علاقه‌مندی، پیگیری و معتقد بودن به اهمیت آموزش قرآن
نهادهای دیگر و مدیریت قرآنی	نقش نهادهای دیگر، همکاری و مدیریت و به‌روز بودن نهادها	<ul style="list-style-type: none"> * هماهنگی بودن دستگاه‌های قرآنی با یکدیگر * داشتن برنامه و پرهیز از موازی کاری * اجرای پشتیبانی‌های لازم * هماهنگی بودن امور قرآنی جامعه با آموزش‌های قرآنی مدارس * توجه مدیران و کارشناسان مربوط به وظایف محوله در این خصوص * توجه به استانداردهای و نقش دارالقرآن‌ها و فعالیت‌های مکمل قرآنی آموزش و پرورش * استانداردهای و توجه به نقش قرآنی نهادهای خارج از آموزش و پرورش مثل مساجد، نهادهای مردمی، صدا و سیما و نهادهای دولتی

- پایگاه اطلاع‌رسانی شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران، مصوبات توسعه فرهنگ قرآنی کشور
- پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت آموزش و پرورش، مصوبه جلسه ۶۴۷ شورای عالی آموزش و پرورش
- چشم انداز برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تهران، انتشارات شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۱
- سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۲/۰۲/۱۰، پایگاه اطلاع‌رسانی معظم له
- شعبانی، حسین، ارزشیابی از اجرای آزمایشی آموزش قرآن پایه چهارم ابتدایی، تهران، مرکز تحقیقات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۱
- شورای توسعه فرهنگ قرآنی کشور، منشور توسعه فرهنگ قرآنی کشور، ۱۳۹۰
- صفوی، سید محمد رضا، طراحی و ارزشیابی اثر بخشی الگوی آموزش قرآن کریم دوره ابتدایی، رساله دکترای تکنولوژی آموزشی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۹۳
- علم خواه، مهدی، بررسی سنت استماع قرائت، به عنوان مهم‌ترین وسیله و راه یادگیری خواندن قرآن دانش‌آموزان ابتدایی، در مجموعه چکیده مقالات همایش کشوری دانش موضوعی - تربیتی آموزش دینی و قرآن، قم، ۱۳۹۶
- نباتی، رضا، سیر آموزش قرآن در دوره تحصیلی ابتدایی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، تهران، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز، ۱۳۸۷
- نباتی، رضا، سیر آموزش قرآن در دوره تحصیلی ابتدایی، مجموعه چکیده مقالات همایش کشوری دانش موضوعی - تربیتی آموزش دینی و قرآن، قم، ۱۳۹۶
- نویسندگان، مبانی و روش آموزش قرآن در دوره ابتدایی، تهران، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۱
- هومن و همکاران، بررسی برنامه آموزش قرآن کریم، تهران، مرکز تحقیقات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۹